

WĘGLOWCE

Struktura elektronowa węglowców

Pierwiastek	Symbol	Struktura elektronowa	Stopnie utlenienia	Liczby koordynacyjne
Węgiel	C	[He] 2s ² 2p ²	II, IV	(1), 2, 3, 4
Krzem	Si	[Ne] 3s ² 3p ²	(II), IV	4, (6)
German	Ge	[Ar] 3d ¹⁰ 4s ² 4p ²	II, IV	4, 6
Cyna	Sn	[Kr] 4d ¹⁰ 5s ² 5p ²	II, IV	4, 6
Ołów	Pb	[Xe] 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ² 6p ²	II, IV	4, 6

Rozpowszechnienie pierwiastków we wszechświecie

Pierwiastek	Rozpowszechnienie (Si=1)
Wodór	40000
Hel	3100
Tlen	22
Neon	8.6
Azot	6.6
Węgiel	3.5
Krzem	1
Magnez	0.91
Żelazo	0.60
Siarka	0.38

Rozpowszechnienie pierwiastków w skorupie ziemskiej

Pierwiastek	Stężenie (ppm)
Tlen	464000
Krzem	282000
Glin	83200
Żelazo	56300
Wapń	41500
Sód	23600
Magnez	23300
Potas	20900
Tytan	5700
Wodór	1400

Woda morska jako źródło związków węglowców

Związki chemiczne	Zawartość [%]
Chlorek sodu	2.7
Sole magnezu	0.13
Chlorek potasu	0.07
Sole wapnia	0.042
Sole bromu	0.001
CO₂, wodorowęglany i węglany	0.001 ÷ 0.01 (całkowity CO₂) 0.00002 ÷ 0.0002 (wodorowęglany i węglany)
Sole boru	0.00001

Uwaga!

Zawartość większości pierwiastków w wodzie morskiej (także w słodkich wodach powierzchniowych), jest wypadkową takich czynników, jak: zawartość pierwiastków w skorupie ziemskiej, rozpuszczalność ich związków w wodzie oraz zasolenie wody.

Dane o zawartości w wodzie gazowego CO₂ oraz rozpuszczalnych wodorowęglanów (Na, K, Ca i Mg) i węglanów (Na, K), są szacunkowe i wykazują dużą zmienność, w zależności od temperatury i stopnia zasolenia.

Właściwości fizykochemiczne węglowców

Pierwiastek	Promień kowalencyjny [Å]	Promień jonowy [Å]	Gęstość [g/cm ³]	Energia jonizacji ¹ [kJ/mol]	Elektroujemność	Temperatura topnienia [°C]	Zawartość w skorupie ziemskiej [ppm]
Węgiel	0.77		2.3	14285	2.5	3930	320
Krzem	1.17		2.5	9942	1.8	1420	282000
German	1.22		5.4	10003	1.8	949	7
Cyna	1.40	0.74	7.3	8880	1.8	232	40
Ołów	1.46	0.84	11.4	9330	1.8	327	16
Porównawcze wartości dla litowców, berylowców i borowców							
Litowce	1.23÷2.35	0.60÷ 1.69	0.54÷ 1.87	520÷375	1.0÷0.7	181÷29	
Berylowce	0.89÷1.98	0.31÷ 1.50	1.8÷ 5.0	2656÷1488¹	1.5÷0.9	1277÷700	
Borowce	0.80÷1.55	0.2÷ 0.95	2.4÷ 11.8	6764÷5066¹ (nieregularnie)	2.0÷1.5 (nieregularnie)	2075÷29.7 (nieregularnie)	

1 – sumaryczna energia jonizacji niezbędna do utworzenia jonów Me²⁺ (berylowce), Me³⁺ (borowce) i Me⁴⁺ (węglowce)

Porównanie promieni kowalencyjnych pierwiastków w układzie okresowym

Grupa \ Okres	I	II											III	IV	V	VI	VII	0	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
1	H · ~030																H · ~030	He · 1.20	
2	Li · 1.23	Be · 0.89											B · 0.80	C · 0.77	N · 0.74	O · 0.74	F · 0.72	Ne · 1.60	
3	Na · 1.57	Mg · 1.36											Al · 1.25	Si · 1.17	P · 1.10	S · 1.04	Cl · 0.99	Ar · 1.91	
4	K · 2.03	Ca · 1.74	Sc · 1.44	Ti · 1.32	V · 1.22	Cr · 1.17	Mn · 1.17	Fe · 1.17	Co · 1.16	Ni · 1.15	Cu · 1.17	Zn · 1.25	Ga · 1.25	Ge · 1.22	As · 1.21	Se · 1.14	Br · 1.14	Kr · 2.00	
5	Rb · 2.16	Sr · 1.91	Y · 1.62	Zr · 1.45	Nb · 1.34	Mo · 1.29	Tc - -	Ru · 1.24	Rh · 1.25	Pd · 1.28	Ag · 1.34	Cd · 1.41	In · 1.50	Sn · 1.40	Sb · 1.41	Te · 1.37	I · 1.33	Xe · 2.20	
6	Cs · 2.35	Ba · 1.98	La · 1.69	Hf · 1.44	Ta · 1.34	W · 1.30	Re · 1.28	Os · 1.26	Ir · 1.26	Pt · 1.29	Au · 1.34	Hg · 1.44	Tl · 1.55	Pb · 1.46	Bi · 1.52	Po	At	Rn	
7	Fr	Ra	Ac																

Lantanowce	Ce · 1.65	Pr · 1.65	Nd · 1.64	Pm - -	Sm · 1.66	Eu · 1.85	Gd · 1.61	Tb · 1.59	Dy · 1.59	Ho · 1.58	Er · 1.57	Tm · 1.56	Yb · 1.70	Lu · 1.56

Charakterystyka ogólna węglowców

Węgiel jest jedynym typowym niemetalem wśród węglowców. Krzem i german mają cechy półmetaliczne, zaś cyna i ołów są metalami o charakterze amfoterycznym.

Krzem to drugi pod względem rozpowszechnienia pierwiastek w skorupie ziemskiej.

Wszystkie węglowce w związkach występują na +IV stopniu utlenienia. Tworzą też związki na +II stopniu utlenienia (jest to konsekwencja tzw. „efektu nieczynnej pary elektronowej”), przy czym ich trwałość rośnie ze wzrostem liczby atomowej węglowca. Dla pierwiastków od węgla do cyny, najważniejszym stopniem utlenienia jest +IV. Ołów tworzy najtrwalsze związki na stopniu utlenienia +II.

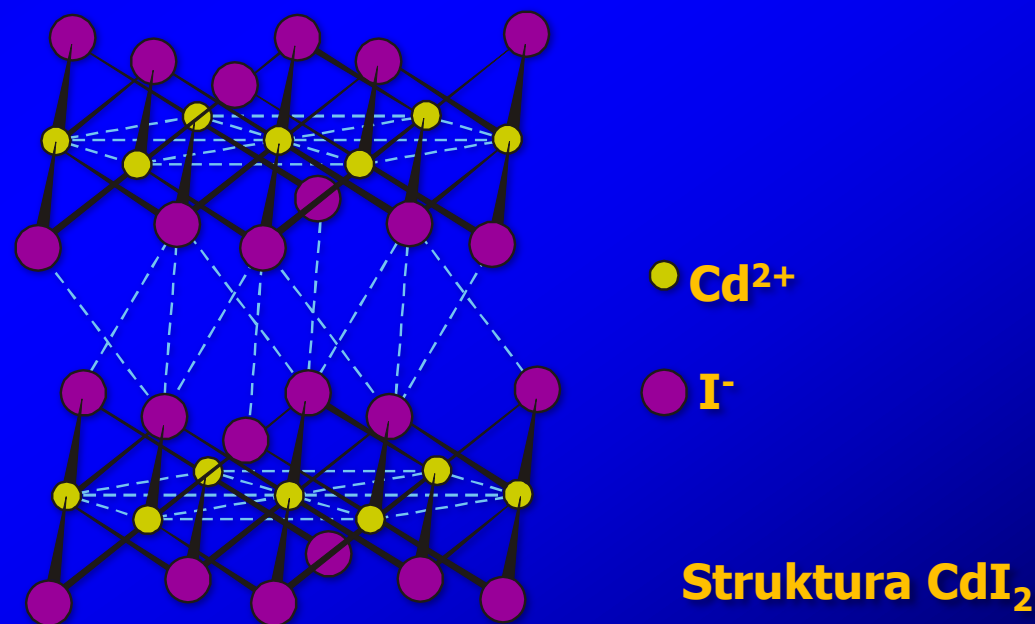
Małe rozmiary i duży ładunek jonów oraz wysokie energie jonizacji, powodują, że związki węglowców mają głównie charakter kowalencyjny. Tylko w niektórych połączeniach z fluorem i tlenem, różnica elektroujemności jest wystarczająco duża do zachowania cech jonowych (np. SnF_4 , SnO_2 , PbF_4 , PbO_2).

Węgiel może tworzyć wiązania wielokrotne (między atomami węgla, np. $\text{CH}_2=\text{CH}_2$, jak i między węglem i tlenem, siarką czy azotem, np. $\text{O}=\text{C}=\text{O}$, $\text{S}=\text{C}=\text{S}$). Unikalną cechą węgla jest tzw. **katencja**, czyli tworzenie łańcuchów węglowych.

Struktura związków węglowców – część 1

Węglowce są mniej elektrododatnie niż litowce i berylowce, a wyłączając najbardziej elektroujemny węgiel, są porównywalne pod tym względem z borowcami. Większość ich związków ma przewagę cech kowalencyjnych. Tworzą mało związków jonowych.

Typowe związki węglowców mają budowę AB , AB_2 , AB_4 i A_3B_4 . Te, które nie mają dość jonowych cech, aby tworzyć sieci jonowe, tworzą struktury polimeryczne lub warstwowe (np. siarczek cyny(IV) (SnS_2) ma strukturę warstwową typu jodku kadmu).

Struktura kowalencyjnych związków węglowców – część 2

Zgodnie z teoriami Sidgwicka-Powella i hybrydyzacji, związki o dominujących cechach kowalencyjnych tworzą struktury zależne od liczby i rodzaju orbitali atomowych zaangażowanych w wiązanie.

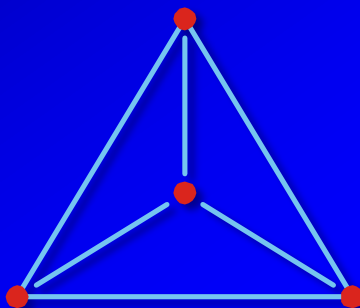
Kształt cząsteczki	Liczba zewnętrznych orbitali	Hybrydyzacja	Kąty między wiązaniami
Budowa liniowa	2	sp	180°
Trójkąt	3	sp ²	120°
Czworokąt	4	dsp ²	90°
Tetraedr	4	sp ³	109°29'
Bipiramida trygonalna	5	sp ³ d	120° i 90°
Oktaedr	6	sp ³ d ²	90°
Bipiramida pentagonalna	7	sp ³ d ³	72° i 90°

Struktura związków borowców – część 3

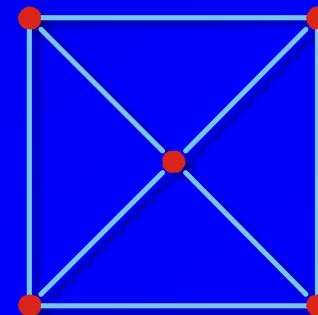
Kształty cząsteczek przewidziane przez teorie Sidgwicka-Powella i hybrydyzacji:

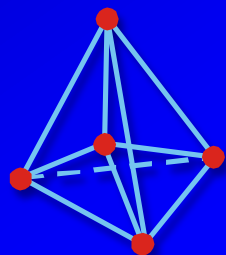
Budowa liniowa

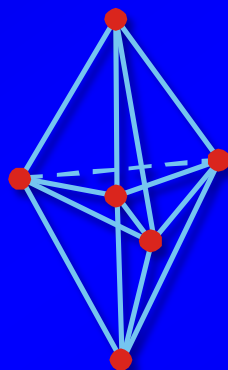
Trójkąt

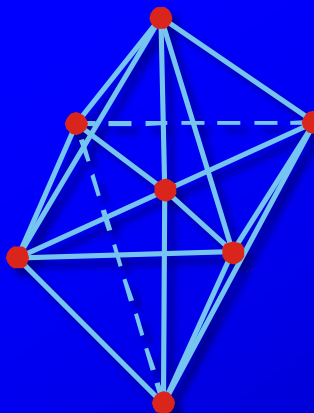
Czworokąt

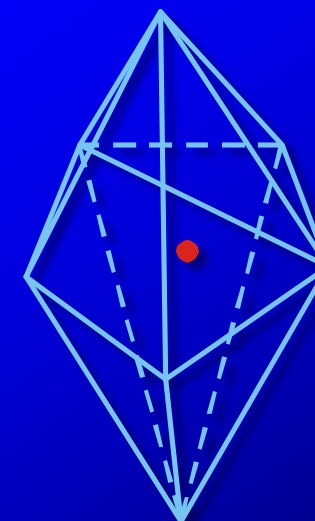
Tetraedr

Bipiramida trygonalna

Oktaedr

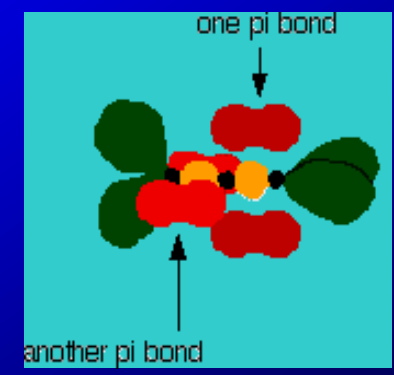
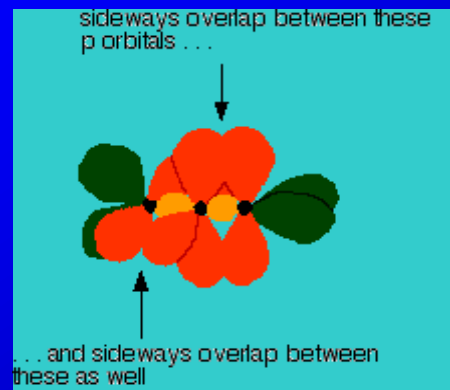
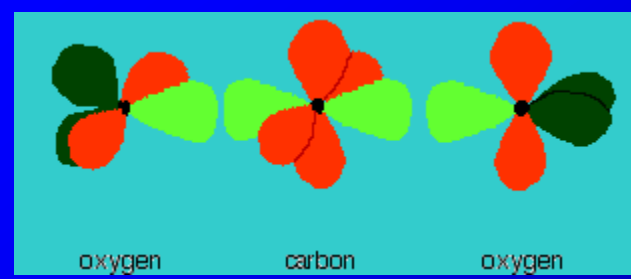
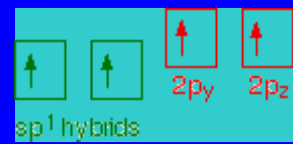
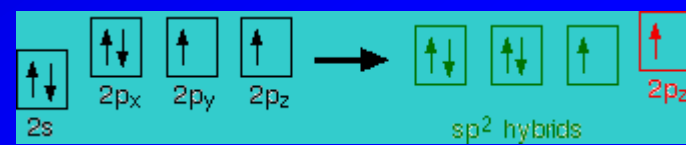
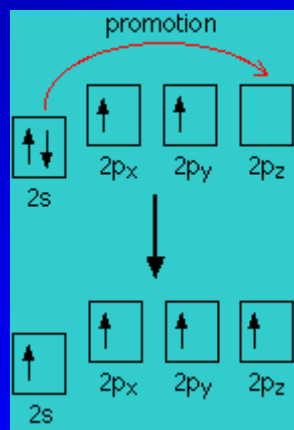

Bipiramida pentagonalna

Przykładowo, znane są wszystkie tetrahalogenki węglowców (poza PbI_4) - prawie wszystkie kowalencyjne (poza jonowymi SnF_4 i PbF_4) - o strukturze tetraedrycznej.

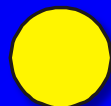
Struktura kowalencyjnych związków węglowców – część 4

Węgiel ma zdolność tworzenia związków zawierających wiązania wielokrotne (podwójne i potrójne). Taką „nienasyconą” strukturę ma wiele związków organicznych (np. etylen: $\text{CH}_2=\text{CH}_2$). Istnieją też nieorganiczne związki węgla z wiązaniami wielokrotnymi (np. CO_2 , CS_2 , CO , sole: węglany, octany, szczawiany).

Zależność struktur metali od ich położenia w układzie okresowym

Li	Be											
Na	Mg											
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	
Fr	Ra	Ac	Th	Pa	U							

struktura regularna przestrzennie centrowana

struktura heksagonalna zwarta

struktura regularna zwarta

Sieci przestrzenne węglowców

Wśród węglowców jest jeden pierwiastek niemetaliczny (węgiel), dwa półmetale (krzem i german) oraz dwa metale o cechach amfoterycznych (cyna i ołów):

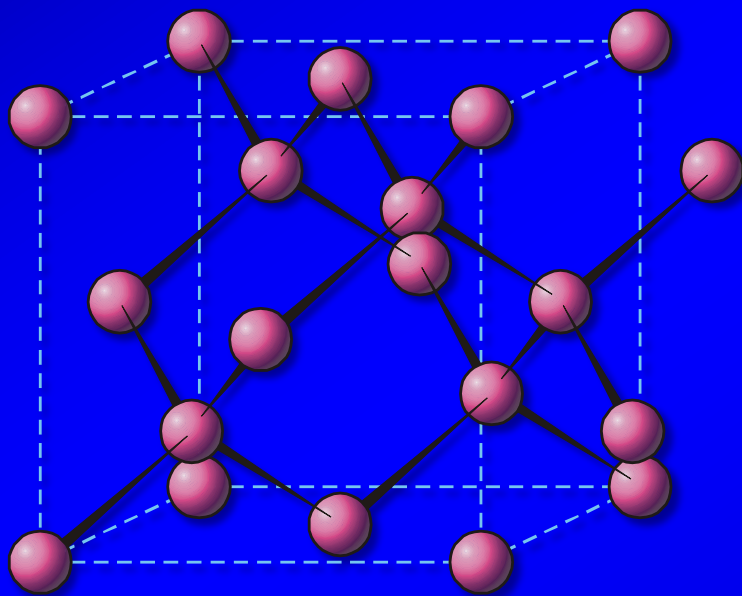
Pierwiastek	Charakter pierwiastka	Sieć przestrzenna
Węgiel	Grafit (niemetal)	Heksagonalna warstwowa
	Diament (niemetal)	Regularna przestrzennie centrowana
Krzem	Półmetal	Regularna typu diamentu
German	Półmetal	Regularna typu diamentu
Cyna	Metal amfoteryczny (β -biała)	Tetragonalna
	Półmetal (α -szara)	Regularna typu diamentu
Ołów	Metal amfoteryczny	Regularna ściennie centrowana

Odmiany alotropowe węgla

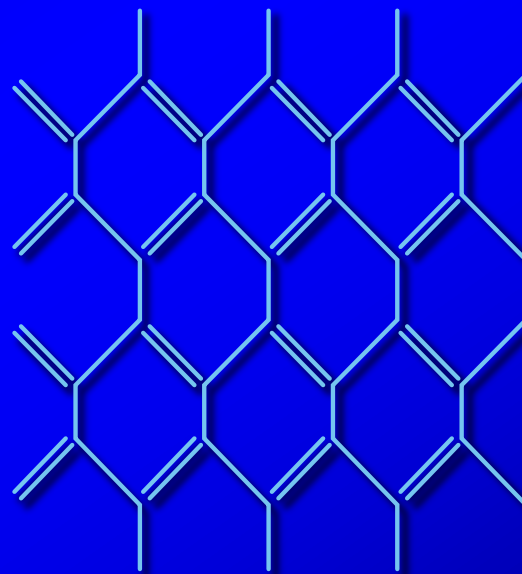
Węgiel występuje w trzech głównych odmianach alotropowych: **diament**, **grafit** i **fulereny**. Poza tym można także wyróżnić dodatkowe odmiany, jak: **sadza**, **węgiel szklisty** i **nanorurki**.

Diament, ze względu na hybrydyzację sp^3 , jest nieaktywny chemicznie. **Grafit** (hybrydyzacja sp^2) wchodzi w reakcje z różnymi odczynnikami (podobnie fulereny).

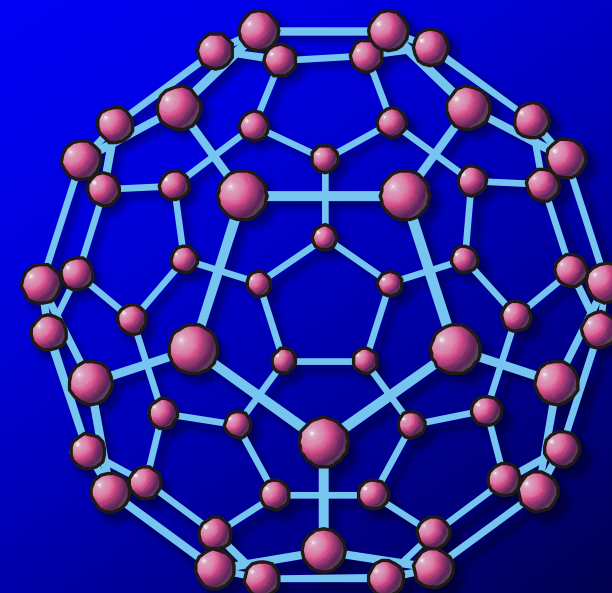
Diament ma sieć regularną przestrzennie centrowaną, struktura **grafitu** jest heksagonalna – warstwowa, natomiast **fulereny** mają tzw. strukturę piłki.

Diament

Grafit

Fuleren C₆₀

Standardowe potencjały elektrodowe węglowców

Pierwiastek	Reakcja elektrodowa	Potencjał standardowy E_0 [V]
Węgiel	$C_{\text{kryst(grafit)}} + 2H_2O \rightarrow CO_{2\text{aq}} + 4H^+ + 4e$	0.23
Krzem	$Si_{\text{kryst}} + 2H_2O \rightarrow SiO_{2\text{amorf}} + 4H^+ + 4e$	-0.89
German	$Ge_{\text{kryst}} + 2H_2O \rightarrow GeO_{2\text{kryst tetragonalny}} + 4H^+ + 4e$	-0.15
Cyna	$Sn^{2+} + 2e \rightarrow Sn_{\text{kryst biała}}$	-0.14
Ołów	$Pb^{2+} + 2e \rightarrow Pb_{\text{kryst}}$	-0.13
Porównawcze wartości dla litowców, berylowców i borowców		
Litowce	-2.71 ÷ -2.93 (Na ÷ Cs) dla Li -3.05 (efekt silnej hydratacji)	
Berylowce	-1.85 ÷ -2.90 (Be ÷ Ba)	
Borowce	-1.66 ÷ -0.34 (Al ÷ Tl) dla B -0.89 (niemetal – brak hydratacji)	

Potencjały E_0 z szeregu napięciowego opisują zachowanie się pierwiastków w roztworach wodnych, przy pH=0.

Odstępstwo dla węgla (wyższy potencjał niż dla krzemu) wynika z bardzo dużej różnicy w energii jonizacji i hydratacji (węgiel – niemetal, brak hydratacji; krzem – półmetal, częściowo hydratowany) i z różnych cech produktów utleniania. Duży wzrost potencjału między krzemem a germanem, wynika z różnicy w konfiguracji elektronowej (german ma całkowicie wypełnione elektronami pięć orbitali 3d).

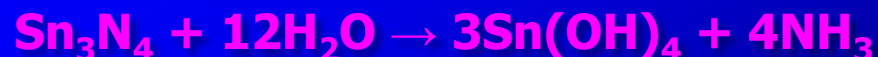
Właściwości chemiczne węglowców – spalanie pierwiastków w azocie

W reakcji spalania węglowców (z wyjątkiem ołowiu) w azocie (temperatura około $1200 \div 1350^\circ\text{C}$), powstają stechiometryczne azotki o wzorze Me_3N_4 :

Dla krzemu znany jest też azotek o wzorze Si_2N_3 . Wszystkie azotki węglowców na +IV stopniu utlenienia, mają strukturę cząsteczek olbrzymów (struktura typu fenakitu - ortokrzemianu berylu: Be_2SiO_4), dlatego mają dość wysokie temperatury topnienia.

Azotki węglowców są nierozpuszczalne lub bardzo trudno rozpuszczalne w wodzie. Hydrolizując w małym – ograniczonym rozpuszczalnością stopniu, dają odpowiednio kwas ortokrzemowy, ditlenek germanu, wodorotlenek cynowy i amoniak:

Połączenia węglowców z tlenem (tlenki) – część 1

Wszystkie węglowce tworzą tlenki na +II (MeO) i +IV (MeO₂) stopniu utlenienia. Podstawowe tlenki (MeO₂) dla większości pierwiastków otrzymuje się w wyniku ich spalania w powietrzu lub tlenie:

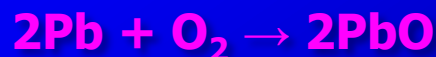
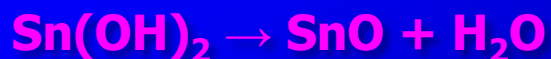
PbO₂ otrzymuje się przez utlenianie PbO za pomocą azotanu (lub chloranu) sodu:

CO₂ można też otrzymać przez rozkład termiczny CaCO₃ w temperaturze 750°C:

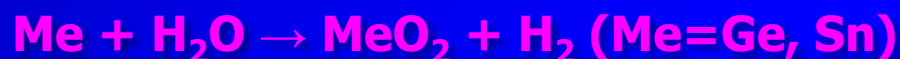
Spośród tlenków typu MeO, tylko PbO otrzymywany jest przez ogrzewanie ołowiu na zimno w powietrzu. Tlenki węgla, krzemu i germanu powstają w wyniku redukcji ditlenków w temperaturze około 750÷900°C, zaś tlenek cyny poprzez odwodnienie wodorotlenku cyny(II) w temperaturze 100°C:

Węglowce (tak jak borowce) nie tworzą nadtlenuków ani ponadtlenuków – to ważna cecha, różniąca je od litowców i berylowców!

Połączenia węglowców z tlenem (reakcje pierwiastków i tlenków z wodą) – część 2

Węgiel i krzem nie reagują z wodą. German i cyna w podwyższonej temperaturze rozkładają wodę, zaś ołów reaguje z wodą nasyconą tlenem:

Produktem reakcji ditlenku węgla (CO_2) z wodą jest słaby kwas węglowy:

SiO rozpuszcza się w wodzie z utworzeniem polimerycznego kwasu podkrzemowego:

CO rozpuszcza się nieznacznie w wodzie, ale jest tlenkiem o charakterze obojętnym. Pozostałe tlenki szeregów MeO ($\text{Me}=\text{Ge}, \text{Sn}, \text{Pb}$) i MeO_2 ($\text{Me}=\text{Ge}, \text{Sn}, \text{Pb}$) są nierozpuszczalne w wodzie.

Ditlenki węgla, krzemu i germanu mają słabnące właściwości kwasowe, natomiast cyny i ołowiu są amfoteryczne. Tlenki germanu, cyny i ołowiu typu MeO , są nieco bardziej zasadowe od odpowiedników typu MeO_2 (jednak pozostaje tendencja, że GeO jest kwaśny, a SnO i PbO – amfoteryczne).

Połączenia węglowców z tlenem (tlenek węgla) – część 3

Znanych jest pięć tlenków węgla: CO , CO_2 , C_2O_3 , C_5O_2 i C_{12}O_9 .

Tlenek węgla (CO) - trujący gaz, słabo rozpuszczalny w wodzie (obojętny). Produkt odwodnienia kwasu mrówkowego stężonym H_2SO_4 ($\text{HCOOH} \rightarrow \text{CO} + \text{H}_2\text{O}$).

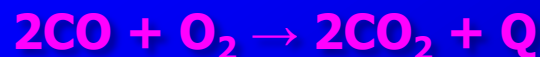
Jest ważnym paliwem: $2\text{CO} + \text{O}_2 \rightarrow 2\text{CO}_2 + Q$ ($Q=565 \text{ kJ/mol}$).

CO jest składnikiem ważnych gazów syntezowych: wodnego ($\text{CO} + \text{H}_2$), generatorowego ($\text{CO} + \text{N}_2$) i węglowego ($\text{CO} + \text{H}_2 + \text{CH}_4 + \text{CO}_2$).

Ważny reduktor w przemyśle, np. w metalurgii żelaza: $\text{Fe}_2\text{O}_3 + 3\text{CO} \rightarrow 2\text{Fe} + 3\text{CO}_2$

Jeden z najważniejszych ligandów (tworzy kompleksy karbonylowe, tzw. karbonylki).

CO jest dość reaktywny – reaguje m.in. z tlenem, siarką i fluorowcami – F , Cl i Br :

Połączenia węglowców z tlenem (dیتlenek węgla i węglany) – część 4

Dیتlenek węgla (CO_2) jest gazem. Otrzymywany jest przez utlenianie CO lub przez rozkład kalcytu (CaCO_3): $\text{C} + \text{O}_2 \rightarrow \text{CO}_2$; $\text{CaCO}_3 \rightarrow \text{CO}_2 + \text{CaO}$.

Stały CO_2 (tzw. „suchy lód”) jest szeroko stosowany w chłodnictwie.

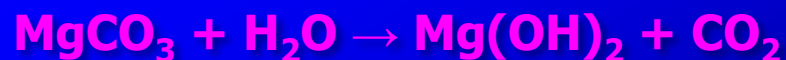
CO_2 jest tlenkiem kwasowym, w wodzie rozpuszcza się, tworząc słaby i nietrwały kwas węglowy: $\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{H}_2\text{CO}_3$.

Od kwasu węglowego wywodzą się dwa szeregi soli: węglany i wodorowęglany.

Węglany pierwiastków alkalicznych (poza litem) są jonowe, trwałe i rozpuszczalne w wodzie. Węglany innych metali są najczęściej kowalencyjne, mają ograniczoną trwałość i nie rozpuszczają się w wodzie.

Jedynymi stałymi wodorowęglanami są sole litowców (poza litem) i sól amonowa.

Wodorowęglany są przyczyną twardości przemijającej wody. Bezpośrednio przyczyniają się do powstawania tzw. kamienia kotłowego:

Kamień kotłowy: mieszanina CaCO_3 , MgCO_3 i $\text{Mg}(\text{OH})_2$.

CO_2 jest podstawowym substratem biologicznych procesów fotosyntezy, których produktem jest glukoza: $6\text{CO}_2 + 6\text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 + 6\text{O}_2$.

Połączenia węglowców z tlenem (dیتlenek krzemu i krzemiany) – część 5

Krzem nie ma takiej zdolności jak węgiel do tworzenia wiązań wielokrotnych, dlatego CO₂ jest samodzielną cząsteczką gazową, a SiO₂ trudno rozpuszczalnym w wodzie, mającym wysoką temperaturę topnienia polimerem przestrzennym.

SiO₂ występuje w trzech odmianach: kwarc, trydymit i krystobalit. W każdej postaci jest niereaktywny. Można jednak przeprowadzić reakcje z fluorem i fluorowodorem (powstaje SiF₄), a także z alkaliarni (ta świadczy o kwasowym charakterze SiO₂):

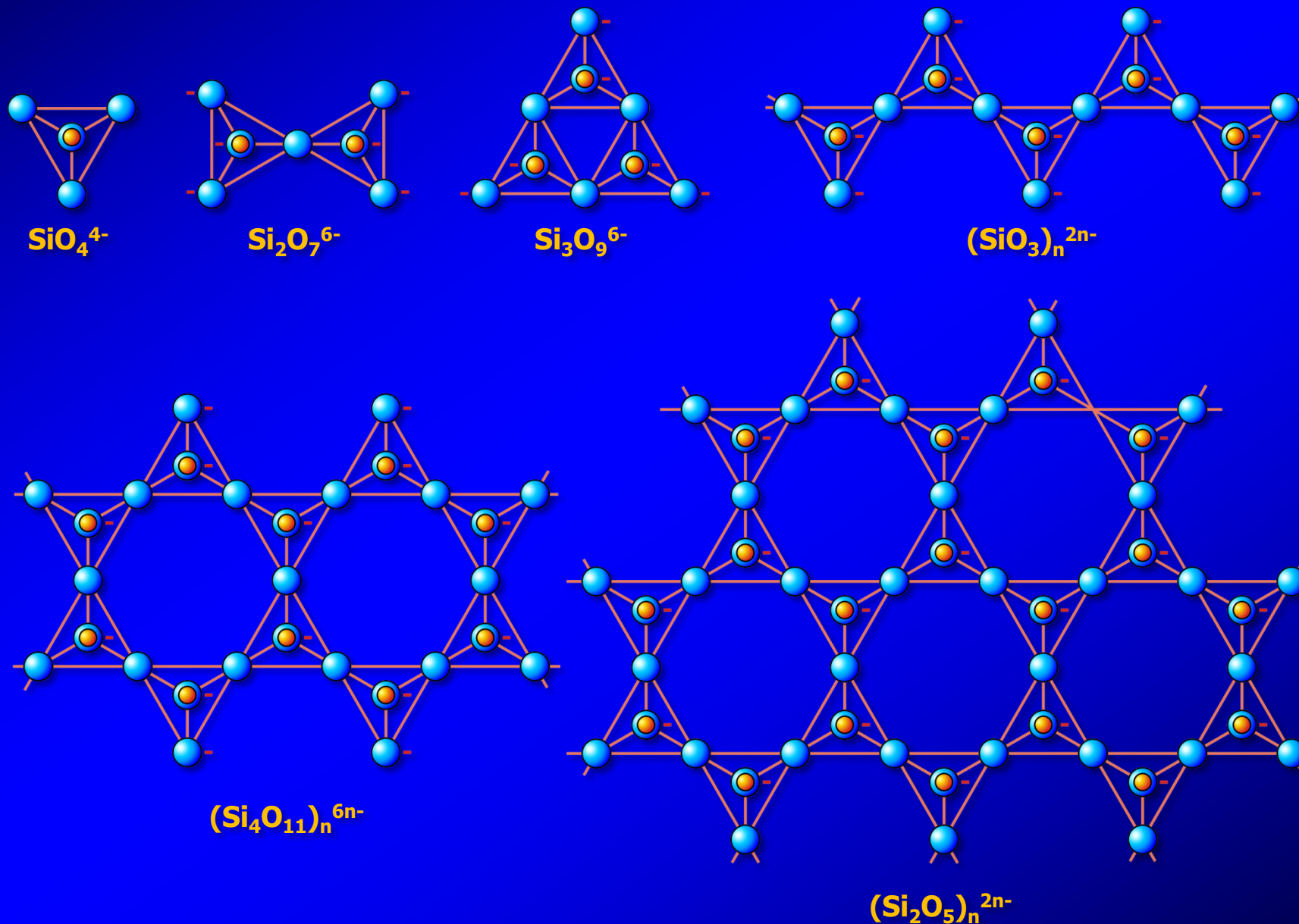

Powstający metakrzemian sodu („szkło wodne”) jest jedynym rozpuszczalnym w wodzie, pospolitym krzemianem.

Podstawą struktury wszystkich krzemianów są tetraedry SiO₄⁴⁻, które występują w ortokrzemianach (krzemiany wyspowe). Możliwość łączenia się tych tetraedrów przez atomy tlenu, prowadzi do bardziej złożonych struktur, jak: pirokrzemiany, krzemiany pierścieniowe, łańcuchowe (pirokseny), wstęgowe (np. amfibole), warstwowe i przestrzenne (SiO₂).

Możliwe jest zastąpienie w tetraedrycznych położeniach sieci SiO₂ jonu Si⁴⁺ przez mający podobne rozmiary jon Al³⁺ (diadochia). W wyniku tego podstawienia powstają glinokrzemiany (skalenie, zeolity i ultramaryny).

Połączenia węglowców z tlenem (struktury krzemianów) – część 6

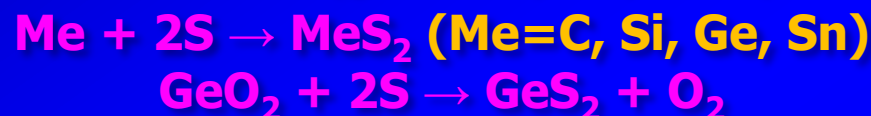

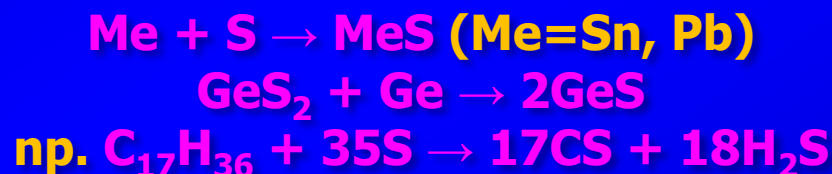
Właściwości chemiczne węglowców – związki pierwiastków z siarką

Węglowce tworzą dwa typy połączeń z siarką – MeS ($\text{Me}=\text{C}, \text{Ge}, \text{Sn}, \text{Pb}$) i MeS_2 ($\text{Me}=\text{C}, \text{Si}, \text{Ge}, \text{Sn}$).

Siarczki typu MeS_2 otrzymywane są w bezpośredniej reakcji par siarki z pierwiastkami lub ditlenkiem (german) w podwyższonej temperaturze:

Siarczki typu MeS otrzymywane są w podwyższonej temperaturze, w bezpośredniej reakcji par siarki z pierwiastkami (Sn, Pb), przez redukcję disiarczku pierwiastkiem (Ge) lub w czasie wyładowań elektrycznych w mieszaninie siarki i parafin (C):

Disiarczki węgla, krzemu i germanu wykazują niewielką rozpuszczalność w wodzie:

Siarczki germanu i cyny reagują z disiarczkiem amonu, zaś disiarczki węgla, germanu i cyny z siarczkiem sodu, tworząc odpowiednie tiosole:

Typowych wielosiarczków, takich jak wszystkie litowce i niektóre berylowce, węglowce nie tworzą, co upodabnia je do borowców.

Właściwości chemiczne węglowców – związki pierwiastków z wodorem

Wszystkie węglowce tworzą kowalencyjne wodorki, przy czym różna jest łatwość ich tworzenia i ilość otrzymywanych połączeń dla poszczególnych pierwiastków. Najwięcej łańcuchowych i pierścieniowych połączeń, a przy tym najtrwalszych, tworzy węgiel (np. **alkany**, **alkeny**, **związki alicykliczne** – zajmuje się nimi chemia organiczna). Sporo związków o wzorze $\text{Si}_n\text{H}_{2n+2}$ ($n=1\div 6$) tworzy krzem (**silany**).

Najniższe węglowodory (metan – CH_4 , etan – C_2H_6 , propan – C_3H_8) występują w gazie ziemnym. Wszystkie wodorki można też otrzymać z innych związków chemicznych (najczęściej z halogenków) - obecnie powszechnie stosuje się do tego celu ich redukcję za pomocą glinowodoru litu:

Uwaga! Żaden węglowiec nie reaguje bezpośrednio z wodorem.

Węglowodory nasycone są dość bierne chemicznie. Znacznie reaktywniejsze są silany, które są silnymi reduktorami – w roztworach alkalicznych reagują z wodą, z wydzieleniem wodoru:

Krzemowodory są bardziej od alkanów podatne na utlenianie i reakcję z chlorem, a reaktywność następnych wodorków węglowców w tych reakcjach maleje:

Trwałość wodorków typu MeH_4 maleje w szeregu $\text{CH}_4 \rightarrow \text{PbH}_4$.

Znane są alkilowe i aryłowe pochodne wszystkich wodorków IV grupy głównej.

Właściwości chemiczne węglowców - węgliki

Węgliki, to związki węgla z pierwiastkami mniej od niego elektroujemnymi. Nie należą do nich zatem połączenia węgla z azotem, fosforem, tlenem, siarką i fluorowcami.

Węgliki dzielą się na trzy grupy: jonowe (solopodobne), międzywęzłowe (metaliczne) i kowalencyjne). Wszystkie węgliki można otrzymać przez ogrzewanie pierwiastka lub jego tlenku z węglem lub węglowodorem, w temperaturze około 2000°C.

Węgliki reagujące z wodą zaliczane są do dwóch grup:

- metanki – w wyniku hydrolizy powstaje metan

- acetylenki - w wyniku hydrolizy powstaje acetylen

Krzem jest jedynym węglowcem, który reaguje z węglem. W wyniku ogrzewania krzemu z węglem powstaje kowalencyjny węglik o wzorze **SiC** (budowa warstwowa, przy czym struktura warstw podobna do blendy cynkowej lub wurcytu):

Jest to związek o zbliżonym charakterze do metaneków, ale jest bardzo bierny chemicznie (nierozpuszczalny w wodzie – nie ulega hydrolizie). Ulega stapianiu na powietrzu z wodorotlenkiem sodu:

SiC jest twardy i nietopliwy. Jako tzw. **karborund** stosowany jest szeroko do produkcji materiałów ściernych.

Halogenki węglowców

Znane są wszystkie tetrahalogenki, poza PbI_4 . Wszystkie są tetraedryczne i lotne (poza jonowymi SnF_4 i PbF_4 , które są trudno topliwe). Mieszane chlorofluorowęglowodory (freony) stosowano przed laty jako środki chłodnicze i propelanty aerozoli.

Wszystkie halogenki krzemu łatwo hydrolizują w wodzie, dając kwas otokrzemowy:

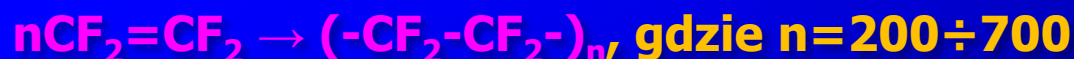

tetrafluorek krzemu we wtórnej reakcji z powstającym HF tworzy kompleks:

GeCl_4 i GeBr_4 hydrolizują trudniej, zaś SnCl_4 i PbCl_4 – tylko w roztworach rozcieńczonych, ale hydroliza jest niepełna i łatwa do odwrócenia.

Węgiel tworzy wiele halogenków nienasyconych, np. $\text{CF}_2=\text{CF}_2$ (jego polimeryzacja pod ciśnieniem daje teflon):

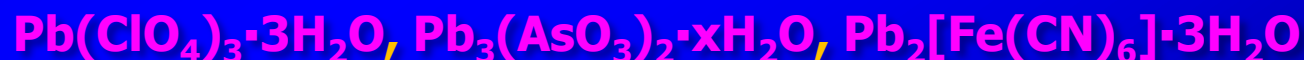
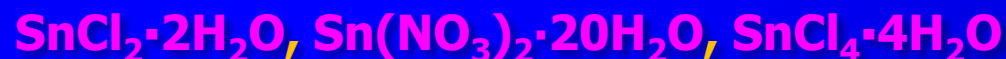
Polimery $(\text{SiF}_2)_n$ i $(\text{SiCl}_2)_n$ powstają podczas przepuszczania tetrahalogenków nad rozgrzanym krzemem. Ogrzewane rozkładają się do $\text{Si}_n\text{X}_{2n+2}$, gdzie $\text{X}=\text{F}, \text{Cl}$, $n=1 \div 14$.

German tworzy dimer Ge_2Cl_6 . Nie są zaś znane łańcuchowe halogenki cyny i ołowiu.

Właściwości fizykochemiczne węglowców - hydratacja

Węgiel, krzem i german nie tworzą w roztworach wodnych kationów – nie ulegają zatem hydratacji. Jeżeli istnieją uwodnione sole, zawierające w składzie te pierwiastki, to obecność wody w ich cząsteczkach wynika z obecności innych niż węglowce, hydratowanych jonów, np. w $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$ lub $\text{Na}_2\text{SiO}_3 \cdot 9\text{H}_2\text{O}$ – obecność wody hydratacyjnej wynika z podatności do hydratowania kationu Na^+ .

Cyna i ołów tworzą hydratowane kationy – ich związki (tlenowe jak i beztlenowe, na +II i na +IV stopniu utlenienia) często są uwodnione, np.:

Te węglowce które są zdolne do tworzenia kationów (cyna, ołów), są zdecydowanie lepiej hydratowane od litowców, i dużo lepiej od berylowców, a porównywalnie z borowcami, ze względu na małe promienie jonowe i duży ładunek.

Właściwości fizykochemiczne węglowców – rozpuszczalność związków w wodzie

Węglowiec w anionie kwasu tlenowego

Dobrze rozpuszczalne w wodzie są węglany, szczawiany i mrówczany metali alkalicznych.

Poza nielicznymi wyjątkami, wszystkie octany są dobrze rozpuszczalne.

Z krzemianów rozpuszczalne są tylko sole sodowe i potasowe.

Związki z węglowcem w pozycji kationu

Te związki węglowców, których energia hydratacji jest większa od energii sieciowej, są dobrze rozpuszczalne w wodzie (m.in. azotany - zarówno cyny, jak i ołowiu, halogenki - poza związkami ołowiu(II)).

Węgiel tworzy gazowe tlenki (CO i CO₂) – CO₂ w większym stopniu niż CO rozpuszcza się w wodzie. Wodorotlenki i różne formy tlenków (w tym uwodnionych) pozostałych węglowców, są praktycznie nierozpuszczalne w wodzie, np.

Spośród siarczków węglowców CS₂, SiS₂, GeS i GeS₂ wykazują zróżnicowaną rozpuszczalność w wodzie. Siarczki cyny i ołowiu są nierozpuszczalne (jeszcze mniejsze iloczyny rozpuszczalności od siarczków mają seleniany i tellurany), np.

Z halogenków węglowców trudno w wodzie rozpuszczają się wszystkie związki ołowiu(II), a także niektóre związki węgla.

Do trudno rozpuszczalnych związków cyny i ołowiu należą ortofosforany ($pIr(\text{Pb}_3(\text{PO}_4)_2)=43.5$) i ortoarseniany ($pIr(\text{Pb}_3(\text{AsO}_4)_2)=35.4$). Do trudno rozpuszczalnych w wodzie związków ołowiu(II) należą też siarczany i chromiany.

Związki organiczne węglowców

Wszystkie tetrahalogenki węglowców (X=C, Si, Ge, Sn, Pb) tworzą związki tetraalkilowe z odczynnikami Grignarda i ze związkami litoorganicznymi:

Chloroalkilowe pochodne krzemu, tworzą w reakcji hydrolizy polimery o dużym znaczeniu (silikony):

gdy $n=20 \div 500$, to produkty stosowane są jako oleje silikonowe, gdy zaś $n=5000 \div 9000$, to otrzymane polimery stosowane są jako materiały termoizolacyjne, powłoki do naczyń, środki hydrofobowe w budownictwie, składniki farb i lakierów.

Tetraetylołów stosowany był dawniej jako dodatek antystukowy do benzyn:

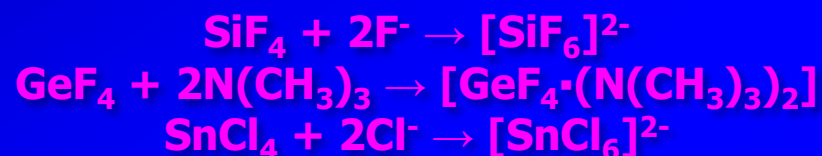
Wiele związków cyno- i ołowioorganicznych wykazuje działanie farmakologiczne.

Kompleksy węglowców

Powstawaniu związków kompleksowych sprzyja duży ładunek, małe rozmiary atomów i obecność pustych orbitali o odpowiednim poziomie energetycznym.

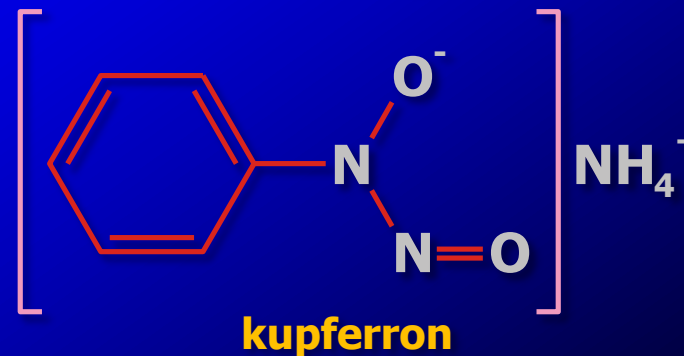
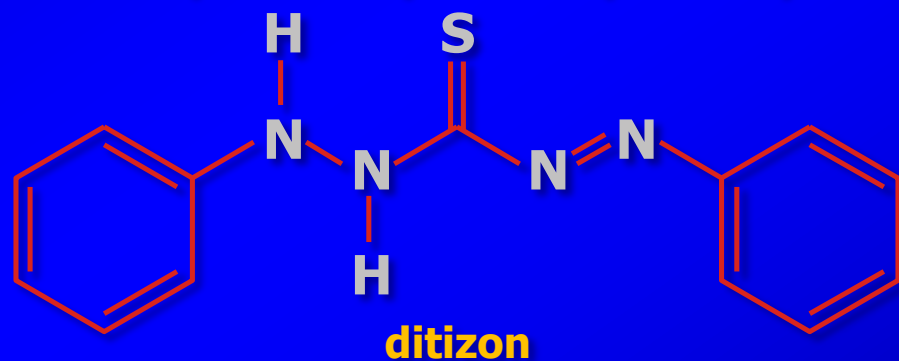
Węgiel nie ma na ostatniej powłoce elektronowej orbitali „d”, dlatego poza czterema wiązaniami kowalencyjnymi nie tworzy więcej wiązań – nie tworzy kompleksów.

Poza węglem, wszystkie węglowce tworzą kompleksy. Liczba koordynacyjna atomu centralnego zazwyczaj wzrasta wtedy do 6 - powstają kompleksy oktaedryczne, np.:

Kationy cyny(II) i ołowiu(II) często tworzą także kompleksy o liczbie koordynacyjnej równej 4 (tetraedryczne lub płaskie). Sn^{2+} i Pb^{2+} tworzą dość nietrwałe kompleksy halogenkowe, poza cyjankowymi ($\text{pK}_4([\text{Sn}(\text{CN})_4]^{2-})=4.9$, $\text{pK}_4([\text{Pb}(\text{CN})_4]^{2-})=10.3$). Trwałe są kompleksy pirofosforanowe i szczawianowe tych kationów oraz tiosiarczanowe kompleksy Pb^{2+} .

Najważniejszymi kompleksami cyny(II) i ołowiu(II) są kompleksy chelatowe, m.in. z EDTA ($\text{pK}_c(\text{Sn}^{2+}/\text{EDTA})=18.3$, $\text{pK}_c(\text{Pb}^{2+}/\text{EDTA})=18.4$), acetyloacetonem, szczawianami i ditizonem ($\text{pK}_c(\text{Sn}^{2+}/\text{ditizon})=15.0$, $\text{pK}_c(\text{Pb}^{2+}/\text{ditizon})=17.7$). Ołów(II) tworzy także bardzo trwały kompleks z trietanoloaminą ($\text{pK}_c=10.3$), natomiast ołów(IV) tworzy najtrudniej rozpuszczalny ze znanych kompleksów jonów metali z kupferronem ($\text{pIr}=34.1$).

Występowanie w przyrodzie i otrzymywanie węglowców

Węglowce w przyrodzie:

- **węgiel** – węgiel kamienny, brunatny, ropa naftowa, gaz ziemny, trudno rozpuszczalne w wodzie węglany (kalcyt – CaCO_3 , magnezyt – MgCO_3)
 - **krzem** – krzemionka i wiele minerałów krzemianowych i glinokrzemianowych
 - **german** – domieszka w niektórych rudach srebra i miedzi, i niektórych gatunkach węgla kamiennego
 - **cyna** – minerał kasyteryt (SnO_2)
 - **ołów** – minerał galena (PbS)

Otrzymywanie węglowców:

Węgiel pozyskuje się w rodzimej postaci.

Krzem, german i cynę otrzymuje się przez redukcję węglem ich ditlenków w podwyższonej temperaturze:

Krzem i german do celów półprzewodnikowych, oczyszcza się dodatkowo przez tzw. topienie strefowe.

Ołów otrzymuje się przez utlenienie galeny do tlenku i jego redukcję tlenkiem węgla:

Można go też otrzymać przez częściowe utlenienie galeny, a następnie wewnętrzną konwersję na gorąco, bez dostępu powietrza:

Najważniejsze zastosowania węglowców i ich związków

Węgiel i jego związki (węgiel kamienny, brunatny, ropa naftowa i gaz ziemny): ważne surowce energetyczne i przemysłowe.

Węglowce jako składniki stopowe (węgiel – C, krzem – Si, cyna – Sn, ołów – Pb): węgiel jest stałym składnikiem stali, staliw i żeliw; krzem – dodatek stopowy do stali sprężynowych i transformatorowych, a także składnik ważnych stopów konstrukcyjnych dla lotnictwa i motoryzacji (stopy z glinem – silumin i alpaks); cyna i ołów – podstawowe składniki stopów miękkich do lutowania oraz dodatki do specjalnych mosiądzów; ołów i cyna są też składnikami stali łożyskowych i na czcionki drukarskie; ołów – do produkcji blach twardych.

Krzem (Si) i german (Ge): materiały półprzewodnikowe dla potrzeb elektroniki.

Karborund (węglik krzemu - SiC): podstawowy materiał ścierny (twardość 9.5 w 10-stopniowej skali Mohsa).

CO₂, propan, butan, izobutan: czynniki chłodnicze.

Pb₃O₄ (minia): do produkcji farb antykorozyjnych.

Związki cyjanowe: HCN – synteza organiczna; cyjanki alkaliczne – metalurgia metali szlachetnych (ługowanie z rud).

Zastosowania w procesach elektrochemicznych i elektrotermicznych: ołów – akumulatory ołowiowe; węgiel – elektrody węglowe i grafitowe.

CaCO₃, MgCO₃ i naturalne glinokrzemiany: podstawowe surowce do produkcji materiałów wiążących dla budownictwa (wapna, cementy, materiały magnezjowe).

Kaoliny, gliny i skalenie: do produkcji wyrobów ceramicznych i szklarskich (SiO₂ to jeden z podstawowych tlenków szkłotwórczych).

GeO₂, PbO: ważne składniki szkła specjalnych (np. PbO – w szklach chroniących przed promieniowaniem rentgenowskim).

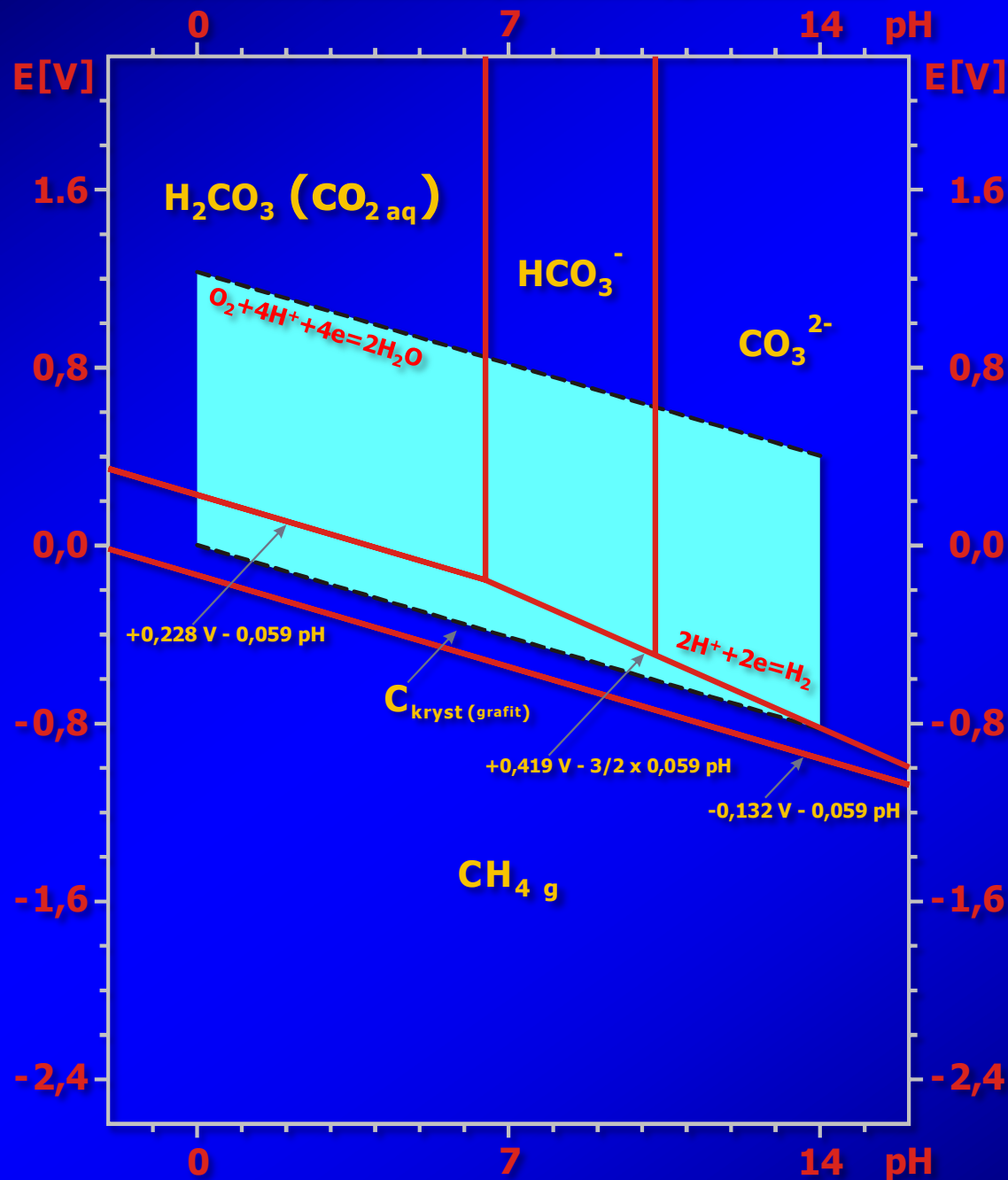
Wykresy korozyjne węglowców

Szereg napięciowy charakteryzuje właściwości redox poszczególnych pierwiastków w środowisku silnie kwaśnym. Poszerzeniem tej charakterystyki na wszystkie roztwory wodne są wykresy korozyjne (wykresy Pourbaix).

Dla węglowców występują aż trzy różne typy wykresów Pourbaix:

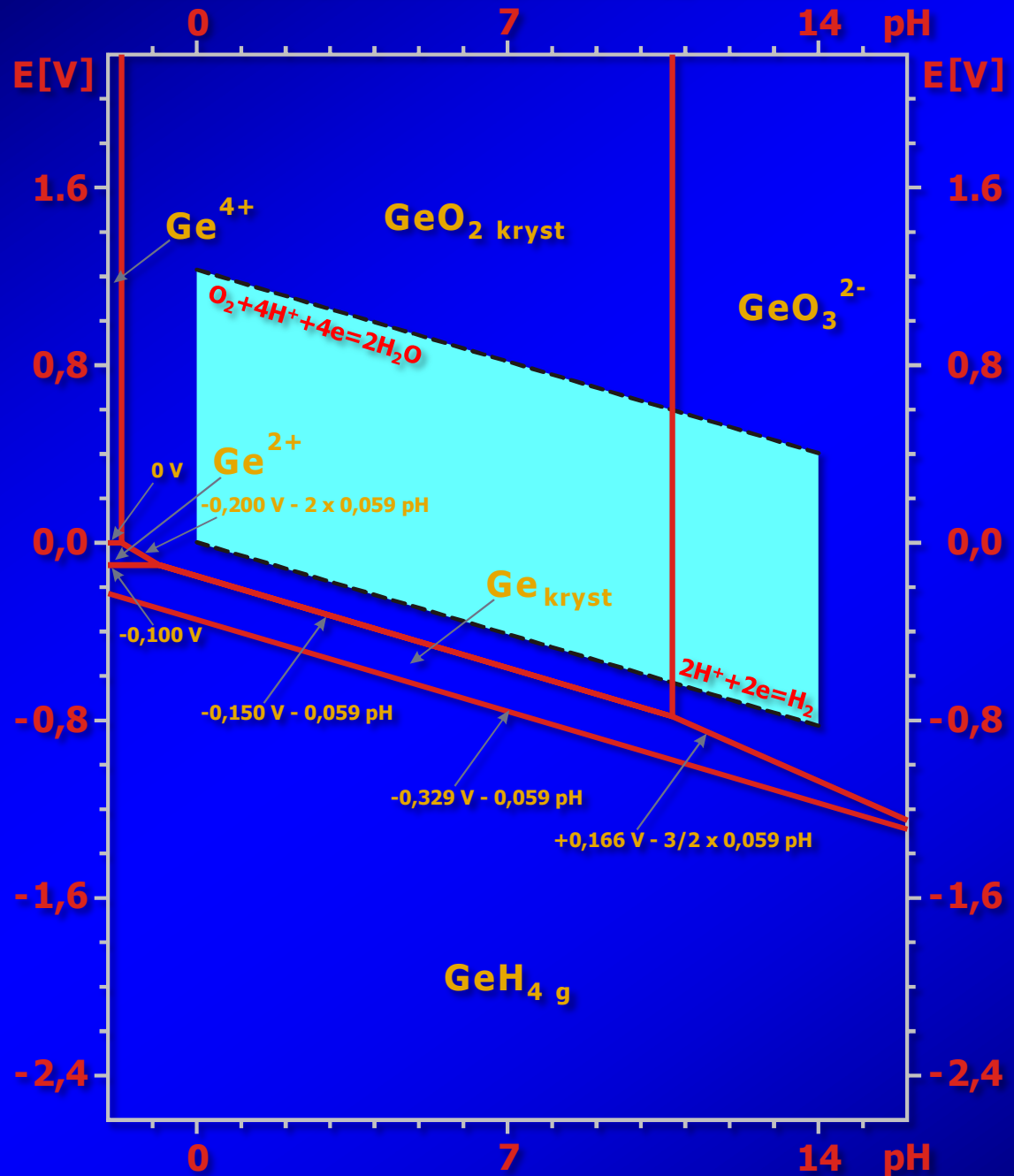
- dla niemetalu (C, Si)
- dla półmetalu (Ge)
- dla metali amfoterycznych dających dwa szeregi soli (Sn, Pb)

Wykresy korozyjne węglowców

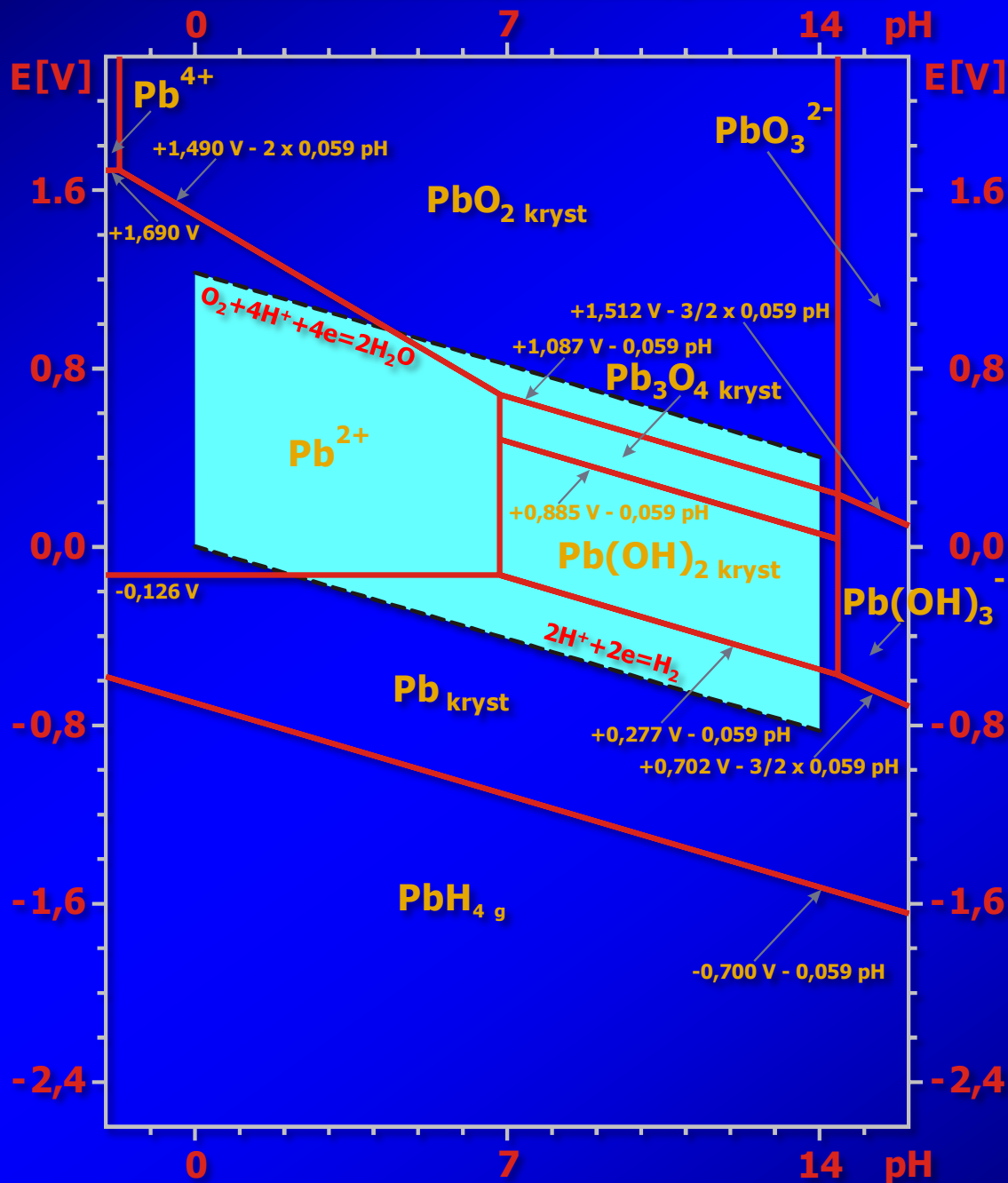
Wykres Pourbaix dla węgla

Wykresy korozyjne węglowców

Wykres Pourbaix dla germanu

Wykresy korozyjne węglowców

Wykres Pourbaix dla ołowiu